

CLASICI AI LITERATURII UNIVERSALE

MIHAIL BULGAKOV

Maestrul și Margareta

Traducere din limba rusă și note
ANTOANETA OLTEANU

CORINT

„– Așadar, cine ești?
– O parte a puterii care, vrând
Să facă Răul, face doar Binele oricând.”

Goethe, *Faust*¹

---

¹ Traducere în limba română de Șt. Augustin Doinaș, Editura Univers, București, 1982, p. 83.

Capitolul 1

NU VORBIȚI NICIODATĂ CU NECUNOSCUȚII¹

ODATĂ, PRIMĂVARA, LA ORA UNUI amurg neobișnuit de fierbinte, la Moscova, în Patriarșie prudi², apărură doi cetățeni. Primul dintre ei, îmbrăcat într-un costum gri, de vară, era mic de statură, dolofan, chel, ținea în mână o pălărie decentă, din fetru și avea pe fața bine bărbierită o pereche de ochelari foarte mari cu ramă neagră de baga. Cel de-al doilea, lat în umeri, roșcat, ciufulit, un tânăr cu o șapcă în carouri dată pe ceafă, avea o cămașă cadrilată, niște pantaloni albi boții și pantofi negri sport.

Primul nu era nimeni altul decât Mihail Aleksandrovici Berlioz, președintele consiliului de conducere al uneia dintre cele mai importante asociații literare moscovite, numite abreviat MASSOLIT³, și redactor-șef al unei reviste literare de seamă, iar tânărul său însoțitor era poetul Ivan Nikolaevici Ponîriov, care scria sub pseudonimul Bezdomnî⁴.

---

¹ Titlul trimite la spionomania de la vremea respectivă, care îi făcea pe ruși extrem de susceptibili față de străini.

² „Iazurile Patriarhului”, parc și cartier rezidențial în Moscova. În apropierea parcului se afla și locuința lui Bulgakov, pe strada Bolșaiia Sadovaia. O altă observație ce se impune făcută e că, în perioada sovietică, multe dintre vechile denumiri ale străzilor din oraș au fost schimbate. Scriitorul păstrează, în romanul său, denumirile vechi care, în mare parte, aveau și o tentă religioasă, ortodoxă.

³ MASSOLIT este o denumire – care parodiază multe dintre abrevierile vremii din Rusia postrevoluționară – de la *Moskovskaia asociația literatorov* („Asociația Scriitorilor din Moscova”) care s-ar putea traduce și drept „literatura de masă”.

⁴ În limba rusă numele ar putea fi tradus „Pribeagul”.

După ce ajunseră la umbra teilor abia înverziti, primul lucrul pe care îl făcură cei doi scriitori a fost să se năpustească spre un chioșc vopsit în culori pestrițe, ce purta inscripția „Bere și sucuri”.

Da, trebuie să subliniem prima ciudățenie a acestei seri îngrozitoare de mai. Nu numai lângă chioșc, dar și pe toată aleea paralelă cu strada Malaia Bronnaia, nu se afla niciun om. La ora aceea, când abia mai aveai putere să respiri, când soarele, după ce înfierbântase Moscova, într-o ceață uscată, se rostogolea undeva dincolo de Sadovoe Kolțo, nimeni nu venise la umbra teilor, nimeni nu se așezase pe o bancă, aleea era pustie.

— Dați-mi Narzan¹, ceru Berlioz.

— Nu avem Narzan, răspunse femeia din chioșc și se supără.

— Aveți bere? se interesă Bezdomnîi cu o voce răgușită.

— Bere o să ne aducă spre seară, răspunse femeia.

— Dar ce aveți? întrebă Berlioz.

— Sirop de caise, numai că e cald, spuse femeia.

— Ei, dați-ne, dați-ne, dați-ne!

Siropul de caise făcea o spumă deasă, galbenă, și în aer începu să miroasă a coafor. După ce băură pe săturate, scriitorii începură neîntârziat să sughită, plătiră și se așezară pe o bancă cu fața spre iaz și cu spatele spre Bronnaia.

În momentul acesta avu loc a doua ciudățenie, care îl privea numai pe Berlioz. Încetă brusc să mai sughită, inima îi zvâcni și pentru o clipă se prăvăli undeva, în gol, după aceea reveni, dar cu un ac bont înfipt în ea. Mai mult, Berlioz fu cuprins de o spaimă neîntemeiată, dar așa de puternică, încât vru imediat să fugă de la Patriarșie prudî fără să se mai uite în urmă. Berlioz privi în jur îndurerat, fără să înțeleagă ce-l speriasse așa. Păli, își șterse fruntea cu batista, și se întrebă: „Ce se întâmplă cu mine? Niciodată nu am mai pățit așa ceva... inima îmi joacă feste... sunt surmenat. Poate ar fi timpul să las totul dracului și să mă duc la Kislovodsk²...”

¹ Marcă de apă minerală.

² Stațiune de odihnă și tratament celebră în Rusia, din Caucazul de Nord, renumită pentru apele sale minerale. Una dintre mărcile care proveneau de aici era Narzan.

Și, în momentul acela, aerul încins se îngroșă în fața lui și din acel văzduh se contură un cetățean transparent cu o înfățișare foarte ciudată. Pe căpșorul său micuț avea o șepcută de jocheu și purta un sacouaș în carouri, cam scurt, la fel de diafan... Cetățeanul, de un stângen¹ înălțime, dar îngust în umeri, era incredibil de slab, și, vă rog să rețineți, avea o figură zeflemitoare.

Viața lui Berlioz decursese de așa natură, că nu era obișnuit cu întâmplări ieșite din comun. După ce păli și mai tare, își gogonă ochii și își zise tulburat: „Asta nu e cu puțință!”

Dar, din păcate, era cu puțință, și cetățeanul înalt, translucid se legăna în fața lui când spre dreapta, când spre stânga, fără a atinge pământul.

În momentul acela groaza puse așa de tare stăpânire pe Berlioz, că închise ochii. Iar când și-i deschise, văzu că totul se terminase, iluzia se destrămasese, individul în carouri dispăruse și, odată cu el, și acul cel bont îi sărise din inimă.

— Pfu, drace! exclamă redactorul-șef, știi, Ivan, mai-mai că n-am făcut un atac cerebral acuș din cauza căldurii! Chiar am avut un fel de halucinație!

Încercă să zâmbească, dar în ochi tot i se mai citea neliniștea, iar mâinile îi tremurau.

Totuși treptat se liniști, își făcu vânt cu batista și, spunând destul de vioi: „Ei, domnule, așa deci...”, reluă discuția întreruptă de siropul de caise.

Cei doi vorbeau, după cum s-a aflat mai târziu, despre Iisus Hristos. Problema era că redactorul îi comandase poetului, pentru numărul următor al revistei, un amplu poem antireligios. Ivan Nikolaevici făcuse poemul acesta, și încă într-un timp foarte scurt, dar, din păcate, acesta nu-l mulțumea deloc pe redactorul-șef. Bezdomnii schițase eroul principal al poemului său, adică pe Iisus, în niște culori foarte sumbre și, cu toate acestea, era nevoie, în opinia redactorului, să rescrie poemul. Și uite, acum redactorul îi ținea poetului un fel de prelegere despre Iisus, tocmai pentru a

---

¹Unitate de măsură egală cu 2,16 m.

sublinia greșeala fundamentală a poetului. E greu de spus ce anume îi jucase festa lui Ivan Nikolaevici – forța plastică a talentului său, ori necunoașterea totală a problemei despre care se pregătea să scrie –, dar Iisus înfățișat de el apărea ca un personaj cu adevărat viu, deși plin de defecte. Berlioz însă voia să-i demonstreze poetului că lucrul cel mai important nu este dacă Iisus a fost bun sau rău, ci că Iisus nu existase pe lume și că toate povestirile despre el erau numai născociri, mitul cel mai obișnuit.

Trebuie să remarcăm că redactorul era un om citit și făcea referire în discursul său la istorici din Antichitate, la celebrul Filon din Alexandria¹, de exemplu, sau la Iosif Flavius² cel sclipitor de cult care nu au menționat niciodată existența lui Iisus. După ce-și demonstrează erudiția extraordinară, Mihail Aleksandrovici îi comunică poetului, printre altele, și că pasajul acela din cartea a cincisprezecea, din capitolul 44 al *Analelor* lui Tacit, unde se vorbește despre execuția lui Iisus, nu este nimic altceva decât o interpolare ulterioară, falsă.

Poetul, pentru care tot ce-i comunicase redactorul era o nouă tate, îl asculta cu atenție pe Mihail Aleksandrovici, fixându-l cu ochii săi verzi, vioi, sughițând numai din când în când și înjurând în șoaptă siropul de caise.

— Nu există nicio religie orientală, spuse Berlioz, în care o fecioară neprihănită să nu dea naștere unui dumnezeu. Și creștinii, care nu au inventat nimic nou, l-au creat și ei la fel pe Iisus al

---

¹ Filon din Alexandria (Filon Iudeul) (cca 25 î.H.–40 d.H.), filosof și teolog neoplatonic grec de origine iudaică, a interpretat alegoric Vechiul Testament.

² Iosephus Flavius (Iosef Ben Matityahu Hacohen) (37–cca 100 d.H.), general și istoric evreu, dintre ale cărui lucrări amintim: *Antichități iudaice*, *Bellum Judaicum*. În pofida celor spuse de eroul nostru, într-un capitol din *Antichități*..., „Testimonium Flavianum”, Flavius îl menționează pe Iisus în trei pasaje. Mulți istorici pun însă sub semnul îndoielii autenticitatea acestor fragmente care ar fi putut fi intercalate cu ușurință de creștinii în păstrarea cărora s-a aflat manuscrisul.

lor, care, de fapt, nici nu a existat vreodată. Uite, tocmai pe asta trebuie să insiști în primul rând...

Vocea de tenor a lui Berlioz răsuna pe aleea pustie și, pe măsură ce Mihail Aleksandrovici pătrundea în hățișurile în care doar un om foarte cult putea pătrunde, fără riscul de a-și rupe gâtul, poetul află lucruri din ce în ce mai interesante și utile și despre Osiris al egiptenilor, milostivul zeu și fiu al Cerului și al Pământului, și despre zeul fenician Tammuz¹, și despre babilonianul Marduk², și chiar despre înfricoșătorul zeu Huitzilopochtli³, cândva atât de venerat de aztecii din Mexic.

Tocmai în momentul în care Mihail Aleksandrovici îi povestea poetului despre felul în care aztecii făceau din lut statueta lui Huitzilopochtli, pe alee apăru un om.

Ulterior, când, sincer vorbind, era deja târziu, diverse instituții își prezentară comunicatele cu descrierea acestui om. Compararea lor nu poate să nu stârnească uimire. În primul din ele se spune că omul acela era mic de statură, avea dinți de aur și șchiopăta de piciorul drept. În cel de-al doilea, că era un uriaș, avea coroane dentare de platină și șchiopăta de piciorul stâng. Cel de-al treilea transmite laconic că omul nu avea semne distinctive.

Trebuie să recunoaștem că niciunul dintre aceste comunicate nu era de vreun folos.

Mai degrabă nu șchiopăta deloc, nu era nici mic de statură și nici uriaș, era pur și simplu înalt. În ceea ce privește dinții, pe partea stângă avea coroane de platină, iar pe dreapta, de aur. Era îmbrăcat într-un costum scump, din străinătate, iar pantofii erau de culoarea costumului. Bascul cenușiu și-l pusese mândru pe-o ureche, la subsuoară avea un baston cu măciulie neagră în formă de cap de pudel⁴. Arăta cam de patruzeci și ceva de ani. Gura era cumva strâmbă. Era bărbierit bine. Brunet. Ochiul drept era negru,

---

¹ Semizeu cunoscut mai ales prin analogul său grecesc, Adonis.

² Zeu babilonian al soarelui.

³ Zeu al războiului.

⁴ În *Faust* al lui Goethe, Mefistofel apare transformat în pudel.

cel stânga, nu se știe de ce, verde. Sprâncenele negre, dar una era mai sus decât cealaltă. Într-un cuvânt, un străin.

Trecând pe lângă banca pe care se aflau redactorul și poetul, străinul le aruncă o privire, se opri și deodată se așează pe banca vecină, la doi pași de prieteni.

„E german”, își spuse Berlioz.

„E englez, își spuse Bezdornîi. Ia te uită, nu i-o fi cald cu mânuși?”

Străinul cuprinse dintr-o privire blocurile care încadrau în careu iazul, moment în care deveni clar că vede locul acela pentru prima dată și că îl interesa.

Își opri privirea pe etajele superioare, unde în geamurile ferestrelor se reflecta orbitor soarele care îl părăsea pentru totdeauna pe Mihail Aleksandrovici, după aceea o coborî mai jos, unde ferestrele începuseră să se întunece, zâmbi, nu se știe de ce, disprețuitor, își miji privirea și își puse mâinile pe măciulia bastonului, sprijinindu-și bărbia în ele.

— Tu, Ivan, spuse Berlioz, ai înfățișat foarte bine, satiric, de exemplu, nașterea lui Iisus, fiul lui Dumnezeu, dar poanta e că încă înainte de Iisus s-a mai născut o serie de fii ai lui Dumnezeu, cum ar fi, să spunem, fenicianul Adonis¹, Attis din Frigia², ori persanul Mitra; pe scurt, nici unul dintre ei nu s-a născut și nici nu a existat, inclusiv Iisus, și trebuie ca tu, în locul nașterii și, să zicem, al sosirii magilor, să descrii zvonurile absurde despre această naștere... Că altfel rezultă, din povestirea ta, că el s-a născut într-adevăr!...

În momentul acesta Bezdornîi încercă să-și oprească sughitul care-l chinuia, ținându-și răsuflarea, însă sughită și mai chinuitor și mai tare, și în același moment Berlioz își întrerupse discursul, pentru că străinul se ridică deodată și se îndreptă spre scriitori.

Cei doi îl priviră uimiți.

---

¹ Omologul grecesc al zeului fenician Tammuz.

² Zeu al vegetației, însoțitor al zeiței Cybele.

— Scuzați-mă, vă rog, începu să spună cel ce se apropia, cu un accent străin, dar fără a stâlci cuvintele, că eu, fără să vă fiu cunoscut, îmi permit... dar subiectul conversației dumneavoastră savante este atât de interesant, încât...

În momentul acela își scoase, politicoș, bascul și prietenilor nu le mai rămase nimic de făcut decât să se ridice puțin și să-l salute.

„Nu, mai degrabă francez...”, își spuse Berlioz.

„Polonez?” își spuse Bezdomnii.

Trebuie să mai adaug că de la primele cuvinte străinul îi lăsă o impresie respingătoare poetului, iar lui Berlioz mai degrabă îi plăcu, adică nu e vorba că-i plăcu, dar... cum să spun... îi stârni interesul.

— Îmi permiteți să iau loc și eu? îi întrebă, amabil, străinul și prietenii se traseră cumva involuntar la o parte; străinul se așeză abil între ei și imediat intră în discuție. Dacă nu am auzit greșit, ați binevoit să vorbiți despre faptul că Iisus nu a existat? întrebă străinul, îndreptând spre Berlioz ochiul său stâng, verde.

— Nu, nu ați auzit greșit, răspunse amabil Berlioz, chiar asta am spus.

— Ah, ce interesant! exclamă străinul.

„Dar ce dracu' îl interesează pe el?” își spuse Bezdomnii și se încruntă.

— Iar dumneavoastră ați fost de acord? se interesă necunoscutul, întorcându-se în dreapta, spre Bezdomnii.

— Sută la sută! confirmă acela, plăcându-i să se exprime bombastic și metaforic.

— Uimitor! exclamă interlocutorul nepoftit. Și, privind în jur hoțește și coborându-și vocea spuse: Vă rog să-mi iertați insistența, dar așa am înțeles eu, că dumneavoastră nu credeți nici în Dumnezeu? Făcu niște ochi speriați și mai spuse: Vă jur, n-o să spun nimănu.

— Da, nu credem în Dumnezeu, răspunse Berlioz, zâmbind ușor la spaima turistului străin. Dar despre asta putem să vorbim liber.